

Денисенко Григорій Вячеславович – доктор філософії за спеціальністю 081 Право, старший дослідник, докторант Національної академії Служби безпеки України
м. Київ, Україна
<https://orcid.org/0000-0003-4132-8195>
szrukraine@ukr.net

DOI: <https://doi.org/10.17721/2413-5372.2024.3-4/18-39>

Кримінальні процесуальні гарантії охорони державної таємниці під час здійснення досудового розслідування

Стаття присвячена всебічному дослідженню системи кримінальних процесуальних гарантій охорони державної таємниці у кримінальному провадженні, що розглядаються як важливий елемент забезпечення національної безпеки України. Мета статті – комплексно дослідити кримінальні процесуальні гарантії охорони державної таємниці під час досудового розслідування, визначити їх сутність, зміст, систему та межі реалізації у співвідношенні з принципом гласності й правом на захист, а також обґрунтувати наукові підходи до вдосконалення кримінального процесуального законодавства України з метою забезпечення збереження інформації, що становить державну таємницю, і недопущення її неправомірного розголошення.

У роботі розкрито поняття, зміст і функціональне призначення цих гарантій, визначено їх місце в системі кримінального процесуального права, а також обґрунтовано необхідність збалансування інтересів державної безпеки з конституційними правами людини, зокрема правом на захист і принципом змагальності сторін. Детально проаналізовано нормативно-правові засади охорони державної таємниці – від положень Закону України «Про державну таємницю» до норм КПК України та відомчих актів Служби безпеки України.

Окрему увагу приділено дослідженню процесуальних механізмів збереження секретності під час досудового розслідування, включаючи порядок допуску посадових осіб до державної таємниці, обіг матеріальних носіїв секретної інформації, документування результатів негласних (розшукових) дій, що містять відомості з обмеженим доступом. На основі аналізу судової практики та наукових підходів розкрито проблематику доступу адвоката та інших учасників провадження до матеріалів, що містять державну таємницю, визначено критерії застосування принципу «обмеження доступу настільки, наскільки це необхідно» як ключового орієнтиру забезпечення процесуальної рівноваги.

З'ясовано роль судового контролю і прокурорського нагляду у забезпеченні законності під час роботи з секретними матеріалами, встановлено типові порушення режиму секретності й виявлено прогалини у нормативному регулюванні. Запропоновано напрями вдосконалення законодавства, які передбачають уніфікацію положень КПК України і спеціального законодавства, запровадження спеціальних процедур роботи з секретними доказами та створення єдиних міжвідомчих інструкцій. Підкреслено актуальність впровадження цифрових стандартів секретності у кримінальному процесі шляхом застосування криптографічного захисту, багаторівневих систем автентифікації, електронного журналу доступу та технологій блокчейн для фіксації ланцюга збереження доказів.

У статті також окреслено перспективи подальших досліджень, що включають: розроблення доктрини процесуальної допустимості секретних доказів, формування моделі судового контролю за обмеженням доступу, створення електронної системи обліку та зберігання

Кримінальні процесуальні гарантії охорони державної таємниці під час здійснення досудового розслідування секретних матеріалів, а також адаптацію українського кримінального процесу до європейських і міжнародних стандартів захисту інформації, що становить державну таємницю.

Ключові слова: державна таємниця, кримінальне провадження, процесуальні гарантії, право на захист, принцип змагальності, судовий контроль, прокурорський нагляд, режим секретності, допустимість доказів, цифрові стандарти секретності, національна безпека.

Вступ

В умовах триваючої збройної агресії РФ проти України питання охорони державної таємниці у кримінальному провадженні набуває особливої актуальності. Саме в період воєнного стану суттєво зростає обсяг відомостей, що становлять державну таємницю, а коло суб'єктів, які мають до них доступ, істотно розширюється у зв'язку з активізацією діяльності органів досудового розслідування, контррозвідувальних і оперативних підрозділів. У таких умовах забезпечення балансу між необхідністю ефективного розслідування кримінальних правопорушень та збереженням секретної інформації стає одним із ключових завдань кримінального процесу.

Разом з тим, у практиці правозастосування спостерігається колізія між принципом гласності кримінального процесу, що передбачає відкритість та змагальність сторін, і вимогами законодавства про державну таємницю, спрямованими на недопущення розголошення відомостей, розголошення яких може завдати шкоди національній безпеці. Виникають питання щодо допустимих меж обмеження доступу до матеріалів досудового розслідування, що містять відомості з обмеженим доступом, процесуального порядку їх відкриття, участі захисника в таких справах, а також контролю з боку прокурора та суду за дотриманням режиму секретності.

Наукова й практична значущість дослідження кримінальних процесуальних гарантії охорони державної таємниці зумовлена необхідністю уніфікації підходів до забезпечення законності при роботі з секретною інформацією на стадії досудового розслідування, удосконалення нормативного регулювання допуску осіб до державної таємниці,

а також підвищення рівня процесуальної безпеки як сторін провадження, так і самої інформації, що становить державну таємницю. Розроблення дієвих процесуальних гарантії у цій сфері є запорукою збереження балансу між інтересами правосуддя, правами учасників процесу та потребами національної безпеки держави.

Аналіз останніх досліджень і публікацій

Проблематика охорони державної таємниці у кримінальному процесі посідає важливе місце в українській процесуальній науці. Ю.П. Аленін досліджував питання відкриття матеріалів іншій стороні за новим КПК України, наголошуючи на потребі чіткого нормативного врегулювання порядку доступу до інформації з обмеженим доступом та дотримання балансу між принципом гласності й вимогами секретності (Аленін, 2012, с. 238). Подібної позиції дотримується К.В. Антонов, який акцентує на необхідності посилення правової охорони інституту державної таємниці у кримінальному провадженні, зокрема шляхом розширення процесуальних повноважень прокурора щодо нагляду за дотриманням режиму секретності (Антонов, 2020, с. 356).

Вагомий внесок у розвиток доктрини захисту державної таємниці зробив С.О. Ковальчук, який обґрунтував правову природу матеріальних носіїв секретної інформації, визначив порядок їх зберігання та використання в процесі доказування (Ковальчук, 2013, с. 410–420), а також розробив процесуальний механізм відкриття матеріалів кримінального провадження, що містять секретні дані (Ковальчук, 2013, с. 190–195). Водночас С.В. Ківалов і С.І. Кравченко у науково-практичному коментарі до КПК

України системно розглянули питання застосування спеціальних процесуальних гарантій при роботі з інформацією, що становить державну таємницю, підкресливши роль судового контролю у запобіганні її розголошенню (Ківалов, Кравченко, 2020, с. 842–850).

М.А. Погорецький у своїх працях комплексно дослідив механізми охорони державної таємниці в діяльності слідчого та оперативних підрозділів, визначивши кримінально-процесуальні гарантії її збереження як складову загальної системи забезпечення національної безпеки (Погорецький, 2009, с. 88–96). Учений підкреслює, що охорона державної таємниці під час досудового розслідування повинна забезпечуватися не лише обмеженням доступу до матеріалів, але й чітко регламентованими процедурами допуску захисників, прокурорським наглядом і судовим контролем (Погорецький, 2016, с. 396–400).

Водночас аналіз наукової літератури свідчить, що більшість досліджень зосереджується на загально-правових або адміністративних аспектах режиму державної таємниці, залишаючи поза увагою питання її процесуальних гарантій у межах досудового розслідування. Відсутність цілісного підходу до визначення системи таких гарантій, порядку доступу учасників провадження до секретних матеріалів та меж судового контролю зумовлює необхідність комплексного дослідження цієї проблеми з позицій сучасної доктрини кримінального процесу (Погорецький, 2014, с. 1–23; Коваленко, 2013, с. 520).

Мета і завдання дослідження

Метою цієї статті є комплексне дослідження кримінальних процесуальних гарантій охорони державної таємниці під час здійснення досудового розслідування, виявлення їх сутності, змісту, системи та меж реалізації у співвідношенні з принципом гласності та правом на захист. Реалізація цієї мети передбачає визначення науково обґрунтованих підходів до вдосконалення чинного кримінального процесуального законодавства

України, спрямованого на забезпечення збереження інформації, що становить державну таємницю, та недопущення її неправомірного розголошення.

Для досягнення поставленої мети у статті визначено такі основні *завдання*: розкрити поняття, зміст і значення державної таємниці у кримінальному процесі та визначити її співвідношення з іншими видами інформації з обмеженим доступом; проаналізувати норми Кримінального процесуального кодексу України, Закону України «Про державну таємницю» та підзаконних нормативних актів Служби безпеки України, що регламентують порядок роботи з секретними матеріалами; охарактеризувати систему суб'єктів, відповідальних за збереження державної таємниці під час досудового розслідування, та визначити їх процесуальні повноваження і відповідальність; встановити процесуальні механізми допуску захисників та інших учасників до матеріалів, що містять відомості, віднесені до державної таємниці, та проаналізувати проблеми їх реалізації у слідчій практиці; дослідити прокурорський і судовий контроль за дотриманням режиму секретності під час розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних із державною таємницею; окреслити основні проблеми правозастосування, пов'язані з розголошенням секретної інформації, та запропонувати напрями вдосконалення нормативного регулювання і практики забезпечення кримінальних процесуальних гарантій охорони державної таємниці.

Вирішення зазначених завдань дає змогу поглибити доктринальне розуміння процесуальної природи державної таємниці, сформувані концептуальні засади побудови ефективної системи її охорони у кримінальному провадженні та сприяти узгодженню національної практики з міжнародними стандартами захисту секретної інформації.

Матеріали та методи

Методологічну основу дослідження становить сукупність загальнонаукових

і спеціально-юридичних методів, що забезпечили комплексне, системне та об'єктивне вивчення проблеми кримінальних процесуальних гарантій охорони державної таємниці під час здійснення досудового розслідування. Основним є діалектичний метод, який дав змогу розглядати процес охорони державної таємниці як динамічну систему взаємопов'язаних правових явищ, що змінюються залежно від умов воєнного стану, розвитку інформаційних технологій і потреб забезпечення національної безпеки.

Застосування системно-структурного методу дозволило проаналізувати елементи системи процесуальних гарантій охорони державної таємниці, визначити їх внутрішні зв'язки та узгодженість із принципами кримінального процесу. Порівняльно-правовий метод використано для зіставлення положень національного законодавства України із правовими підходами зарубіжних держав та міжнародними стандартами у сфері захисту секретної інформації. Історико-правовий метод забезпечив можливість простежити еволюцію інституту державної таємниці в кримінальному процесі від радянського періоду до сучасного законодавчого регулювання.

Формально-юридичний метод застосовано для аналізу нормативних приписів Кримінального процесуального кодексу України, Закону України «Про державну таємницю» та відомчих актів Служби безпеки України, що визначають порядок роботи з матеріалами, які містять секретні відомості. Метод узагальнення практики використано для систематизації матеріалів судової та слідчої діяльності, що стосуються розслідування кримінальних правопорушень, у яких фігурує державна таємниця.

Емпіричну основу дослідження становлять чинні нормативно-правові акти, офіційні роз'яснення державних органів, судова практика Єдиного державного реєстру судових рішень, а також наукові праці українських учених-процесуалістів. Така методологічна база забезпечила

можливість комплексного осмислення механізмів забезпечення режиму секретності у кримінальному провадженні та вироблення науково обґрунтованих висновків щодо їх удосконалення.

Виклад основного матеріалу

Державна таємниця у кримінальному процесі є особливим видом інформації, що має стратегічне значення для безпеки держави, охорони її суверенітету, територіальної цілісності та стабільності конституційного ладу. Відповідно до Закону України «Про державну таємницю», це відомості у сферах оборони, економіки, науки і техніки, зовнішніх відносин, державної безпеки та охорони правопорядку, розголошення яких може завдати шкоди національним інтересам України (Про державну таємницю, 1994). У кримінальному процесі вона виступає не лише предметом охорони, а й важливою складовою доказової діяльності, оскільки може міститися в документах, речових доказах або відомостях, отриманих у результаті оперативно-розшукових чи негласних слідчих (розшукових) дій (Погорецький, 2013, с. 270–277).

Зміст і структура державної таємниці розкриваються через систему відомостей, які підлягають засекреченню відповідно до Зводу відомостей, що становлять державну таємницю (Звід відомостей, 2005). Залежно від рівня важливості й потенційних наслідків розголошення, така інформація поділяється на відомості з грифами «особливої важливості», «цілком таємно» та «таємно». Відповідно до цього визначається порядок її зберігання, використання та доступу осіб, які беруть участь у кримінальному провадженні.

У кримінальному процесі державна таємниця тісно пов'язана з поняттями «службова інформація» та «таємниця слідства». Службова інформація охоплює відомості, що не мають статусу державної таємниці, але розголошення яких може негативно вплинути на ефективність діяльності органів досудового розслідування чи завдати шкоди публіч-

ним інтересам (Федоренко, Керницький, Курбатов, 2013, с. 87–94). Таємниця слідства, у свою чергу, є процесуальною категорією, спрямованою на забезпечення об'єктивності та неупередженості досудового розслідування, запобігання впливу на свідків, експертів, підозрюваних, а також на збереження доказів від знищення чи фальсифікації (Коваленко, Удалова, Письменний, 2013, с. 520).

На відміну від службової інформації, державна таємниця має чітко визначений законодавчий режим охорони, який включає спеціальні процедури допуску, перевірки осіб, ведення обліку матеріальних носіїв секретної інформації та встановлення відповідальності за її розголошення. Суб'єктами охорони державної таємниці є Служба безпеки України як спеціально уповноважений орган у цій сфері, органи досудового розслідування, прокуратура, суди, а також усі учасники кримінального провадження, які отримали доступ до секретних матеріалів у зв'язку з виконанням своїх процесуальних функцій (Погорецький, 2009, с. 88–96).

Значення державної таємниці у кримінальному процесі полягає у забезпеченні належного балансу між інтересами правосуддя, з одного боку, і захистом національної безпеки – з іншого. Вона визначає межі реалізації принципу гласності, права на інформацію та права на захист, що набуває особливої ваги в умовах воєнного стану, коли значна частина матеріалів кримінальних проваджень пов'язана з відомостями оборонного, контррозвідального чи спеціального характеру (Антонов, 2020, с. 356–357). Тому державна таємниця є не лише об'єктом правової охорони, а й елементом процесуального режиму, який формує спеціальні гарантії законності та безпеки у сфері кримінального судочинства.

Правова основа охорони державної таємниці у кримінальному процесі формується як на рівні законів, так і підзаконних нормативно-правових актів, що

визначають порядок поведінки з інформацією, розголошення якої може завдати шкоди національним інтересам України. Центральне місце у цій системі посідають положення Кримінального процесуального кодексу України, Закону України «Про державну таємницю» та спеціальних нормативних актів Служби безпеки України, які регламентують допуск осіб до секретних відомостей, облік і зберігання матеріалів, а також відповідальність за порушення режиму секретності.

Відповідно до статті 221 КПК України сторони кримінального провадження мають право знайомитися з матеріалами досудового розслідування, однак із цього правила існує виняток – забороняється розголошення даних, що становлять державну таємницю. Ця норма спрямована на забезпечення рівноваги між правом на захист та обов'язком охорони інформації з обмеженим доступом. Аналогічне положення закріплено у статті 290 КПК України, яка визначає порядок відкриття матеріалів стороні захисту: якщо такі матеріали містять державну таємницю, доступ до них може бути обмежений або здійснюватися за спеціальною процедурою, визначеною уповноваженим органом. Згідно зі статтею 517 КПК України, у разі міжнародного співробітництва під час кримінального провадження збереження відомостей з обмеженим доступом є обов'язком усіх сторін, що отримали таку інформацію, незалежно від юрисдикції. Ці положення створюють процесуальну основу для забезпечення належного рівня секретності під час здійснення слідчих дій і обміну матеріалами (Кримінальний процесуальний кодекс України, 2012).

Закон України «Про державну таємницю» конкретизує поняття, структуру та рівні секретності інформації, визначає компетенцію органів державної влади щодо охорони державної таємниці, а також встановлює вимоги до допуску громадян до секретних відомостей. Відповідно до цього закону, усі посадові особи

органів досудового розслідування, прокурори, експерти та інші учасники кримінального провадження, які працюють із секретними матеріалами, зобов'язані мати відповідний допуск і письмове зобов'язання про нерозголошення інформації (Про державну таємницю, 1994).

Ключову роль у практичній реалізації положень закону відіграють накази та інструкції Служби безпеки України, зокрема Звід відомостей, що становлять державну таємницю, який визначає конкретні категорії інформації, що підлягають засекреченню (Звід відомостей, 2005). Накази СБУ № 190 від 18.07.2001 року та № 440 від 12.08.2005 року регламентують процедуру оформлення допуску до державної таємниці, форму анкети для перевірки осіб і порядок зберігання матеріальних носіїв секретної інформації. У практичному вимірі ці акти забезпечують дієвий контроль за режимом секретності у роботі слідчих, прокурорів та експертів (Ковальчук, 2013, с. 410–420).

Окреме значення мають внутрішні регламенти органів досудового розслідування, зокрема Міністерства внутрішніх справ, Державного бюро розслідувань, Офісу Генерального прокурора, які встановлюють відомчий порядок доступу до секретних матеріалів, їх обліку, копіювання та передавання. Вони доповнюють загальні вимоги законодавства, створюючи єдину систему процедур, спрямованих на запобігання розголошенню відомостей, що становлять державну таємницю, та на забезпечення законності при роботі з такими матеріалами (Погорецький, 2009, с. 88–96; Кивалов, Кравченко, 2020, с. 842–850).

Отже, правова основа забезпечення державної таємниці на стадії досудового розслідування становить цілісну систему взаємопов'язаних норм, у межах якої кримінальний процес поєднує принципи гласності та змагальності з обов'язком держави гарантувати захист секретної інформації, що є елементом національної безпеки та запорукою законності

у сфері кримінального судочинства.

Процесуальні гарантії охорони державної таємниці у кримінальному провадженні являють собою систему правових засобів і процедур, спрямованих на запобігання розголошенню інформації, що становить державну таємницю, та на забезпечення її належного використання у доказуванні. Вони охоплюють як спеціальні обмеження доступу до матеріалів досудового розслідування, так і чітко регламентовані процесуальні дії слідчого, прокурора, експерта та інших учасників провадження (Погорецький, 2009, с. 88–96).

Основним механізмом забезпечення збереження державної таємниці є встановлення диференційованого доступу до матеріалів кримінального провадження. Такий доступ надається лише тим особам, які мають відповідний рівень допуску до державної таємниці, що оформлюється згідно з вимогами Закону України «Про державну таємницю» та наказами Служби безпеки України (Про державну таємницю, 1994; Звід відомостей, 2005). Отримання допуску передбачає проведення спеціальної перевірки, підписання письмового зобов'язання про нерозголошення секретної інформації, а також проходження інструктажу щодо правил роботи з матеріалами, що мають гриф секретності.

Важливою гарантією є також режим обмеження доступу до матеріалів, який реалізується шляхом встановлення спеціального порядку ознайомлення із секретними документами, зберігання їх у захищених приміщеннях, заборони копіювання або винесення за межі визначеної зони. У випадках, коли сторона захисту або інші учасники процесу не мають необхідного рівня допуску, орган досудового розслідування забезпечує ознайомлення з матеріалами у скороченому обсязі або в присутності уповноваженого представника СБУ (Ковальчук, 2013, с. 190–195). Такий підхід дозволяє забезпечити дотримання принципу змагальності без загрози витоку інформації.

Наступним елементом системи гарантій є фіксація відомостей у процесуальних документах. Протоколи слідчих дій, у яких містяться відомості, що становлять державну таємницю, оформлюються з дотриманням спеціальних вимог секретного діловодства – з позначенням грифа секретності, номерів примірників, місця зберігання та переліку осіб, які мали доступ до їх змісту. Такі протоколи зберігаються окремо від інших матеріалів провадження, а ознайомлення з ними допускається лише після відповідного дозволу (Ківалов, Кравченко, 2020, с. 842–850).

Не менш важливою гарантією є дотримання режиму секретності під час проведення слідчих (розшукових) дій. Відповідно до внутрішніх інструкцій слідчих органів і прокуратури, такі дії проводяться у спеціально обладнаних приміщеннях або на території, що забезпечує неможливість доступу сторонніх осіб до інформації, яка обробляється. Під час оглядів, обшуків, тимчасових доступів до речей і документів, що містять секретні відомості, слідчий зобов'язаний вживати заходів для недопущення їх копіювання чи витоку, а також зазначати у протоколі рівень секретності вилучених матеріалів і осіб, які були присутні під час слідчої дії (Колесник, 2012, с. 421–423).

До системи процесуальних гарантій належить і прокурорський нагляд, який полягає у перевірці дотримання режиму секретності під час провадження досудового розслідування, правильності оформлення допусків, обліку секретних документів та збереження матеріальних носіїв інформації. Прокурор має право вимагати від слідчих усунення порушень у сфері охорони державної таємниці та притягнення до відповідальності осіб, винних у її розголошенні або недбалому зберіганні (Антонов, 2020, с. 357).

Таким чином, процесуальні гарантії збереження державної таємниці – це багаторівнева система заходів, що забезпечують одночасне виконання двох клю-

зових завдань кримінального процесу: ефективного розслідування злочинів і захист інформації, розголошення якої може завдати шкоди національній безпеці України. Їх реалізація ґрунтується на суворому дотриманні норм КПК України, спеціального законодавства про державну таємницю та відомчих нормативних актів, що разом формують єдиний правовий механізм гарантування законності та безпеки у досудовому розслідуванні.

Процесуальні гарантії охорони державної таємниці у кримінальному провадженні становлять систему взаємопов'язаних норм і практичних механізмів, спрямованих на недопущення розголошення інформації, що має обмежений доступ, та на забезпечення її безпечного використання в процесі доказування. Ці гарантії реалізуються на всіх етапах досудового розслідування – від моменту виявлення та вилучення матеріалів, які містять відомості, що становлять державну таємницю, до їх зберігання, фіксації та використання в суді (Погорецький, 2009, с. 88–96).

Одним із ключових механізмів є обмеження доступу до матеріалів кримінального провадження. Це означає, що будь-яка особа, яка ознайомлюється або працює з такими матеріалами, повинна мати спеціальний рівень допуску до державної таємниці, який надається за результатами перевірки, проведеної Службою безпеки України. Допуск оформлюється шляхом підписання письмового зобов'язання про нерозголошення, визначення рівня секретності, проведення інструктажу та реєстрації особи в облікових документах органу (Про державну таємницю, 1994; Звід відомостей, 2005). Така процедура забезпечує персональну відповідальність кожного учасника кримінального провадження за збереження секретної інформації.

Другим важливим елементом є система спеціальних допусків, що передбачає розмежування рівнів доступу залежно від ступеня секретності матеріалів – «особливої важливості», «ціл-

ком таємно» і «таємно». Кожен рівень допуску визначає обсяг інформації, з якою особа має право ознайомлюватися, а також коло процесуальних дій, які вона може здійснювати. Відповідні правила встановлені у відомчих актах СБУ та внутрішніх інструкціях органів досудового розслідування (Наказ СБУ № 190 від 18.07.2001; Наказ СБУ № 440 від 12.08.2005). Завдяки цьому забезпечується селективний доступ до матеріалів провадження і мінімізується ризик витоку державної таємниці.

Не менш значущою гарантією є фіксація відомостей, що становлять державну таємницю, у процесуальних документах. Такі дані мають бути відображені у протоколах слідчих (розшукових) дій із зазначенням грифа секретності, реєстраційного номера документа, дати його складання, рівня секретності та осіб, які брали участь у його створенні або мали доступ до змісту. Копіювання та поширення цих документів без відповідного дозволу забороняється. Оригінали зберігаються окремо від інших матеріалів досудового розслідування у спеціально обладнаних сейфах або сховищах, а їх рух фіксується в журналі обліку секретних документів (Ківалов, Кравченко, 2020, с. 842–850).

Ще одним аспектом системи процесуальних гарантій є дотримання режиму секретності під час проведення слідчих дій. Якщо об'єктом обшуку, огляду або тимчасового доступу є речі чи документи, що містять державну таємницю, слідчі дії проводяться з дотриманням спеціальних умов – у присутності уповноважених представників установи, де зберігаються такі матеріали, або представників Служби безпеки України (Колесник, 2012, с. 421–423). Протоколи таких дій оформлюються за вимогами секретного діловодства, а копії документів долучаються до матеріалів кримінального провадження лише після їх відповідного засвідчення.

Важливу роль у забезпеченні дотримання зазначених гарантій відіграє

контрольна діяльність прокурора, який має право перевіряти правильність дотримання правил роботи з секретними документами, законність допуску до них та повноту обліку матеріалів. Крім того, прокурор зобов'язаний реагувати на факти розголошення державної таємниці, що сталися внаслідок недбалості чи порушення процедури допуску, шляхом внесення подань або ініціювання дисциплінарних проваджень (Антонов, 2020, с. 357).

Таким чином, процесуальні гарантії збереження державної таємниці – це комплекс організаційно-правових і технічних засобів, що забезпечують безпечне функціонування інституту державної таємниці у кримінальному провадженні. Їхнє практичне значення полягає у підтриманні рівноваги між принципами гласності, змагальності та забезпеченням державної безпеки, що є однією з ключових передумов законності й справедливості досудового розслідування.

Одним із найскладніших питань забезпечення законності досудового розслідування у справах, що стосуються державної таємниці, є визначення меж доступу адвоката та інших учасників кримінального провадження до матеріалів, які містять відомості з обмеженим доступом. Право на захист, закріплене в Конституції України та Кримінальному процесуальному кодексі, передбачає можливість сторони захисту ознайомлюватися з усіма доказами, що використовуються обвинуваченням. Водночас у справах, пов'язаних із державною таємницею, ця гарантія може бути обмежена в інтересах національної безпеки, що створює потенційну колізію між принципом гласності та вимогою нерозголошення секретної інформації (Ківалов, Кравченко, 2020, с. 842–850).

Процедура допуску адвоката до державної таємниці передбачена Законом України «Про державну таємницю» і деталізується у наказах Служби безпеки України (Про державну таємницю, 1994;

Наказ СБУ № 190 від 18.07.2001; Наказ СБУ № 440 від 12.08.2005). Для отримання такого допуску адвокат повинен подати анкету встановленого зразка, пройти спеціальну перевірку СБУ та підписати письмове зобов'язання про нерозголошення секретних відомостей. Рішення про надання або відмову у допуску приймається уповноваженим органом за результатами перевірки. Допуск може бути тимчасовим або постійним, залежно від рівня секретності матеріалів.

На практиці реалізація цього механізму часто супроводжується труднощами. Насамперед, процедура отримання допуску є тривалою – від кількох тижнів до кількох місяців, що може істотно затягнути досудове розслідування і порушити принцип розумності строків. Крім того, адвокати нерідко стикаються з відмовами у наданні допуску без належного обґрунтування, що обмежує право підозрюваного на ефективний захист (Антонов, 2020, с. 357). Наявна практика засвідчує, що слідчі органи іноді використовують посилення на державну таємницю як підставу для необґрунтованої відмови у відкритті матеріалів, що суперечить принципу змагальності сторін.

Важливим процесуальним елементом є те, що ознайомлення адвоката з матеріалами, які містять державну таємницю, відбувається лише у спеціально обладнаних приміщеннях із забезпеченням режиму секретності. Заборонено копіювання таких матеріалів або винесення їх за межі визначеного місця зберігання. Фіксація факту ознайомлення здійснюється у спеціальному журналі, а кожен примірник матеріалів має свій обліковий номер, гриф секретності та підпис осіб, що мали доступ (Ковальчук, 2013, с. 410–420). Такий підхід, хоча і гарантує збереження таємниці, водночас ускладнює адвокату підготовку до процесуальних дій, оскільки обмежує можливість вільного аналізу доказів і використання допоміжних матеріалів.

Окремої уваги потребує питання балансу між правом на захист і вимогою

нерозголошення секретної інформації. Конституційно закріплене право особи на правову допомогу не може бути формальним; воно повинно реалізовуватися в умовах, що забезпечують реальну можливість захисту інтересів клієнта. Тому будь-яке обмеження доступу адвоката до матеріалів має бути пропорційним і виправданим законною метою – запобіганням шкоди національній безпеці або інтересам правосуддя (Погорецький, 2014, с. 1–23). При цьому обмеження не може стосуватися всіх матеріалів провадження загалом, а лише конкретних документів або фрагментів, які містять державну таємницю.

З метою дотримання балансу між правом на захист і збереженням секретної інформації можливим є застосування таких процесуальних механізмів, як часткове розсекречення матеріалів, надання адвокату узагальнених відомостей без розкриття джерел, участь у слідчих діях у присутності представника СБУ або прокурора. Такі інструменти дозволяють забезпечити прозорість процесу без порушення режиму секретності (Погорецький, 2009, с. 88–96).

Отже, ефективне врегулювання доступу адвоката до матеріалів, що містять державну таємницю, потребує гармонізації норм кримінального процесуального законодавства з положеннями спеціального закону про державну таємницю. Лише за умов правової визначеності, передбачуваності процедур і чіткого контролю з боку суду та прокуратури можна досягти справедливого балансу між інтересами національної безпеки й правом особи на захист у кримінальному провадженні.

Судовий контроль і прокурорський нагляд виступають ключовими гарантіями забезпечення законності при роботі з матеріалами, що містять державну таємницю у кримінальному провадженні. Вони забезпечують баланс між інтересами правосуддя, правом на захист і вимогами державної безпеки, а також запобігають зловживанням, пов'язаним

як із безпідставним обмеженням доступу до інформації, так і з її незаконним розголошенням (Погорецький, 2009, с. 88–96).

Судовий контроль полягає у перевірці законності та обґрунтованості рішень слідчого, прокурора або органу досудового розслідування щодо засекречення певних матеріалів або обмеження доступу до них. Суд, розглядаючи відповідні скарги сторони захисту, повинен оцінити, чи відповідає застосоване обмеження принципу пропорційності, чи не порушує воно сутність права на захист і чи має під собою належне правове підґрунтя у вигляді норм Закону України «Про державну таємницю» або статей 221, 290 КПК України (Кримінальний процесуальний кодекс України, 2012). Особливе значення такий контроль має під час вирішення питань про відкриття матеріалів досудового розслідування, коли суд може перевірити реальну наявність у документах відомостей, що становлять державну таємницю, і визначити можливість їх часткового розсекречення або надання узагальненого змісту без шкоди для безпеки держави (Ківалов, Кравченко, 2020, с. 842–850).

Суд має право витребувати від органів досудового розслідування або прокуратури додаткові пояснення та документи, що підтверджують підстави для обмеження доступу. За необхідності суддя може переглядати такі матеріали у закритому засіданні без розголошення змісту стороні, яка не має відповідного рівня допуску. Подібна процедура відповідає міжнародним стандартам «справедливого балансу» між правом на захист і охороною державної безпеки, що визнається практикою Європейського суду з прав людини (Погорецький, 2014, с. 1–23).

Прокурорський нагляд у цій сфері охоплює перевірку дотримання законів під час поводження з матеріалами, що містять державну таємницю, у діяльності органів досудового розслідування, слідчих, експертів і оперативних під-

розділів. Прокурор має право вимагати усунення виявлених порушень режиму секретності, притягнення до відповідальності осіб, які допустили розголошення чи неналежне зберігання секретних документів, а також вносити подання щодо вдосконалення відомчих інструкцій. Особливу увагу прокурор приділяє контролю за правильністю оформлення допусків до державної таємниці, веденням обліку матеріалів та порядком їх передавання між підрозділами (Антонов, 2020, с. 356–357).

Прокурор також зобов'язаний здійснювати нагляд за законністю дій, пов'язаних із обмеженням доступу сторони захисту до матеріалів провадження. У випадку необґрунтованого віднесення інформації до державної таємниці прокурор має право ініціювати її часткове розсекречення або вимагати судового перегляду відповідного рішення. Таким чином, прокурорський нагляд виконує превентивну функцію, запобігаючи як порушенню права на захист, так і загрозам національній безпеці, що можуть виникнути через неналежне поводження з секретними матеріалами.

Внутрішній контроль Служби безпеки України є ще одним важливим елементом системи гарантій. Як спеціально уповноважений державний орган у сфері охорони державної таємниці, СБУ здійснює контроль за додержанням вимог законодавства всіма органами, які працюють із секретною інформацією, зокрема слідчими, прокурорами та судами. Цей контроль включає перевірку режимно-секретних підрозділів, аудит системи захисту інформації, а також проведення службових розслідувань у випадках витоку або порушення правил роботи з документами (Звід відомостей, 2005).

Таким чином, судовий контроль, прокурорський нагляд і внутрішній контроль Служби безпеки України становлять взаємопов'язану систему процесуальних гарантій, що забезпечує законність, прозорість і безпечність роботи з держав-

ною таємницею в кримінальному провадженні. Їх ефективна реалізація сприяє не лише захисту державних інтересів, а й утвердженню принципів верховенства права та справедливого судочинства у справах, які стосуються національної безпеки України.

Незважаючи на наявність нормативної бази, що визначає порядок охорони державної таємниці у кримінальному провадженні, сучасна практика її застосування виявляє низку суттєвих проблем і колізій, які потребують системного вирішення. Головна з них полягає у суперечності між принципом процесуальної відкритості та необхідністю збереження таємності відомостей, розголошення яких може завдати шкоди національним інтересам. З одного боку, статті 22, 26 і 290 КПК України гарантують змагальність сторін та їх рівність у доступі до матеріалів досудового розслідування; з іншого – норми Закону України «Про державну таємницю» зобов'язують державу обмежити доступ до секретних відомостей навіть для учасників процесу, що мають безпосередній інтерес у результаті провадження (Кримінальний процесуальний кодекс України, 2012; Про державну таємницю, 1994).

Ця колізія на практиці призводить до нерівності процесуальних можливостей сторін. Часто слідчі органи, посиляючись на режим секретності, відмовляють захисникам у повному доступі до матеріалів справи або відкладають ознайомлення з ними на невизначений строк, що фактично позбавляє сторону захисту можливості своєчасно реалізувати свої процесуальні права (Антонов, 2020, с. 356–357). Аналогічні проблеми виникають під час розгляду клопотань про призначення експертиз або залучення спеціалістів, коли орган досудового розслідування не надає стороні захисту матеріалів, посиляючись на їх засекречений характер.

Додаткові складнощі створює відсутність єдиних технічних та організаційних стандартів поводження з докумен-

тами, що містять державну таємницю. У різних органах досудового розслідування – СБУ, ДБР, Національній поліції – застосовуються власні внутрішні порядки зберігання, обліку та передачі секретних матеріалів, що призводить до розбіжностей у практиці та потенційних порушень режиму секретності (Ковальчук, 2013, с. 410–420). Унаслідок цього виникають ситуації, коли одні й ті самі процесуальні дії, наприклад, ознайомлення з матеріалами провадження, проводяться за різними правилами залежно від відомчої належності органу.

Окремою проблемою є відсутність чіткого алгоритму дій слідчого та прокурора у випадках, коли доказ або документ одночасно містить відкриту і секретну інформацію. Ні КПК України, ні спеціальні відомчі інструкції не визначають процедури часткового розсекречення або виготовлення «неповних копій» для ознайомлення сторони захисту. Як наслідок, слідчі органи нерідко або засекречують увесь документ, навіть якщо лише невелика його частина має обмежений доступ, або допускають витік інформації через неналежне редагування копій (Погорецький, 2015, с. 93–103).

Судова практика демонструє різні підходи до вирішення таких ситуацій. Наприклад, у низці рішень суди зобов'язували органи досудового розслідування надати стороні захисту матеріали в частині, що не містить державної таємниці, визнаючи відмову у відкритті всіх документів порушенням принципу змагальності. Водночас є рішення, де суди визнавали правомірним повне обмеження доступу, якщо слідчий довів, що навіть часткове розкриття документа може завдати шкоди національним інтересам. Така непослідовність судової практики свідчить про відсутність усталеного підходу до застосування балансу між гласністю процесу і охороною державної таємниці (Погорецький, 2014, с. 1–23).

Варто також відзначити, що існуючі відомчі інструкції, зокрема Інструкція з організації режимно-секретної робо-

ти у правоохоронних органах, є переважно адміністративними документами і не містять достатнього процесуального регулювання. Вони не враховують специфіку слідчої діяльності, не визначають порядку документування фактів допуску, вилучення, копіювання чи передачі матеріалів у межах кримінального провадження. Це призводить до розбіжностей між адміністративним режимом секретності та кримінальними процесуальними гарантіями сторін (Ківалов, Кравченко, 2020, с. 842–850).

Проблемним залишається й питання підготовки кадрів, які працюють із секретною інформацією. У більшості органів досудового розслідування відсутні спеціалізовані програми навчання щодо процесуального поведіння з державними таємницями, а працівники режимно-секретних підрозділів часто не володіють належною кваліфікацією у сфері кримінального процесу (Погорецький, 2009, с. 88–96).

Отже, усунення зазначених проблем вимагає розроблення єдиних міжвідомчих інструкцій для слідчих, прокурорів та суддів, які б узгоджували положення КПК України із спеціальним законодавством про державну таємницю, а також запровадження централізованої системи контролю за дотриманням режиму секретності. Такий підхід сприятиме забезпеченню єдності правозастосування, прозорості процесуальних процедур і зміцненню гарантій як права на захист, так і національної безпеки України.

Сучасні умови воєнного стану, розвиток цифрових технологій і зростання кількості кримінальних проваджень, пов'язаних із державною таємницею, вимагають істотного оновлення правових механізмів її охорони в системі кримінального процесу. Законодавство потребує не лише формального уточнення процедур, а й запровадження комплексної моделі процесуальних гарантій, що забезпечують баланс між правом на захист, публічністю судочинства та вимогами національної безпеки.

Насамперед доцільно внести зміни до Кримінального процесуального кодексу України, спрямовані на конкретизацію положень статей 221, 290 і 517, які регулюють порядок роботи з інформацією з обмеженим доступом. Доцільно закріпити у Кодексі чіткі критерії обмеження доступу до матеріалів досудового розслідування, що містять державну таємницю, зокрема визначити: 1) підстави, за яких таке обмеження допускається; 2) коло осіб, уповноважених приймати рішення про засекречення; 3) процедуру судового оскарження цих рішень. Запровадження таких критеріїв дозволить уніфікувати практику та уникнути зловживань, коли режим секретності використовується для штучного обмеження прав сторони захисту (Погорецький, 2014, с. 1–23).

Необхідно законодавчо врегулювати процесуальні гарантії збереження державної таємниці, передбачивши обов'язкове фіксування у матеріалах кримінального провадження всіх рішень щодо надання або обмеження доступу до секретних відомостей, а також запровадити єдину систему обліку таких матеріалів. Доцільно закріпити норму про те, що копії документів, які містять державну таємницю, можуть виготовлятися лише у разі крайньої необхідності, за письмовим дозволом прокурора або суду, із зазначенням підстав і відповідальної особи (Ківалов, Кравченко, 2020, с. 842–850).

Особливого значення набуває впровадження цифрових засобів захисту даних, що забезпечують збереження державної таємниці при електронному обміні інформацією між органами досудового розслідування, прокуратурою та судами. Використання сертифікованих криптографічних протоколів, електронних журналів допуску, багаторівневої аутентифікації користувачів дозволить створити безпечне інформаційне середовище для роботи з секретними матеріалами. Це також сприятиме фіксації усіх дій з документами – від створення до знищення, що є важливою складовою

забезпечення режиму секретності (Ковальчук, 2013, с. 410–420).

Доцільним є також запровадження інституту спеціального процесуального радника з питань державної таємниці, який міг би виступати консультативним суб'єктом для суду, сторони захисту та обвинувачення у справах, що містять секретні відомості. Така практика відповідає європейським підходам до ведення проваджень, пов'язаних із національною безпекою, і дозволить забезпечити баланс між дотриманням режиму секретності та правом сторін на ефективну участь у процесі (Антонов, 2020, с. 356–357).

Крім того, потребує оновлення відомче нормативне регулювання. Необхідно розробити нову Інструкцію про порядок роботи з матеріалами, що містять державну таємницю у кримінальному провадженні, яка б узгоджувала положення Закону України «Про державну таємницю» з нормами КПК України та визначала порядок допуску, ознайомлення, зберігання, копіювання й передачі секретних документів. Така інструкція має бути міжвідомчою і застосовуватися всіма правоохоронними та судовими органами для забезпечення єдності практики (Погорецький, 2009, с. 88–96).

Важливим напрямом удосконалення є розвиток системи підготовки кадрів, які працюють із секретною інформацією. До навчальних програм слід включити дисципліни, присвячені питанням кримінально-процесуальних гарантій охорони державної таємниці, особливостям проведення слідчих дій із використанням засекречених матеріалів і цифрових засобів захисту даних. Це сприятиме формуванню високої професійної культури дотримання режиму секретності в органах досудового розслідування та прокуратурі.

Отже, удосконалення правового регулювання у сфері охорони державної таємниці в кримінальному процесі має здійснюватися у двох взаємопов'язаних напрямках: нормативно-процесуальному – через деталізацію норм КПК Украї-

ни і спеціального законодавства, та організаційно-технічному – через створення єдиної цифрової системи захисту секретної інформації. Такий підхід дозволить не лише підвищити ефективність досудового розслідування, а й гарантувати дотримання прав людини, законності й безпеки у сфері кримінального судочинства України.

Висновки й перспективи подальших досліджень

Проведений аналіз дозволяє дійти висновку, що кримінальні процесуальні гарантії охорони державної таємниці становлять цілісну систему взаємопов'язаних правових засобів, спрямованих на забезпечення належного балансу між захистом секретної інформації та дотриманням прав учасників кримінального провадження. Їхнє функціональне призначення полягає не лише у запобіганні витоку відомостей, що становлять державну таємницю, а й у забезпеченні процесуальної справедливості, недопущенні обмеження прав сторін понад міру, необхідну для охорони національної безпеки. Визначальним є положення, що гарантії секретності не можуть суперечити конституційним принципам змагальності, диспозитивності та презумпції невинуватості. У цьому контексті доцільним є законодавче закріплення дефініції кримінально-процесуальних гарантій державної таємниці як комплексу норм, процедур і організаційних заходів, спрямованих на охорону секретних відомостей у всіх стадіях провадження.

Визначено, що чинна нормативна база України у сфері охорони державної таємниці має фрагментарний характер, а її регламентація в КПК України є неповною. Хоча Закон України «Про державну таємницю» та Звід відомостей, що становлять державну таємницю, формують загальні рамки секретності, їх процесуальна інтеграція у кримінальне судочинство потребує системного вдосконалення. Зокрема, відсутня чітка процедура поводження зі секретними доказами, порядок їх долучення до ма-

теріалів провадження, копіювання, експертизи та зберігання. Пропонується передбачити у КПК України окрему главу, присвячену порядку роботи з матеріалами, що становлять державну таємницю, із визначенням відповідальних суб'єктів, процедур передачі та санкцій за порушення режиму секретності. Крім того, слід уніфікувати положення КПК, Закону «Про державну таємницю» і відомчих актів СБУ задля узгодженості правозастосування.

Установлено, що стадія досудового розслідування є найбільш ризикованою для розголошення державної таємниці, оскільки на ній здійснюється збирання, аналіз і долучення великої кількості матеріалів, у тому числі з обмеженим доступом. Основними процесуальними гарантіями на цьому етапі є встановлення допуску до державної таємниці слідчих, прокурорів і експертів; ведення обліку секретних документів; забезпечення захищеного обігу матеріальних носіїв інформації; а також спеціальний порядок доступу до інформаційних систем, які містять секретні дані. Наявні законодавчі механізми не враховують повною мірою сучасних цифрових ризиків – не врегульовано питання криптографічного захисту, журналювання дій користувачів та цифрової ідентифікації. Подальше вдосконалення гарантій збереження секретності має передбачати інтеграцію електронних систем контролю доступу та впровадження інституту «цифрового нагляду за секретними матеріалами».

У контексті охорони державної таємниці особливого значення набуває проблема використання відомостей, отриманих у результаті негласних заходів, у процесі доказування. Як зазначають М.Є. Шумило та М.А. Погорецький, доказування у справах, пов'язаних із застосуванням спеціальних засобів чи процедур збору інформації, вимагає чіткої регламентації меж допустимості доказів, зокрема тих, що містять дані з обмеженим доступом (Шумило, Погорецький, 2012, с. 247–308). Дослідження М.А. По-

горецького свідчать, що використання інформації, одержаної від негласних джерел, для формування доказів потребує особливих процесуальних гарантій як у національному, так і в зарубіжному праві (Погорецький, 2003, с. 131–138). У працях ученого підкреслюється, що результати негласних слідчих (розшукових) дій можуть бути використані у доказуванні лише за умови суворого дотримання вимог законності, підтвердження їх джерела, способу одержання та достовірності (Погорецький, 2013, с. 186–193). При цьому прослуховування телефонних розмов і використання перехопленої інформації повинні здійснюватися виключно за рішенням суду та з урахуванням європейських стандартів захисту приватного життя (Погорецький, 2003, с. 45–51). Оцінка новел КПК України, здійснена М.А. Погорецьким, засвідчила, що ефективна реалізація положень про негласні слідчі дії неможлива без створення чіткої системи контролю, процесуального оформлення та належного захисту інформації, що може становити державну таємницю (Погорецький, 2012, с. 208–216). Сукупність цих наукових положень формує основу сучасної доктрини допустимості результатів негласних дій як доказів, що одночасно забезпечує і захист прав людини, і збереження секретності у кримінальному процесі.

Аналіз показав, що доступ сторони захисту до секретних матеріалів є ключовим аспектом забезпечення права на захист і принципу рівності сторін. Водночас він повинен реалізовуватися з урахуванням законодавчих обмежень, визначених Законом України «Про державну таємницю» та КПК України. Проблемним залишається питання отримання адвокатом допуску до державної таємниці: чинна процедура є складною, затягнутою й не відповідає вимогам оперативності досудового розслідування. Доцільно встановити спрощений процесуальний порядок тимчасового допуску захисника за клопотанням сторони захи-

сту, якщо це необхідно для ознайомлення з конкретними матеріалами справи. Принцип «обмеження доступу настільки, наскільки це необхідно» повинен стати критерієм балансування між режимом секретності та гарантіями справедливого судочинства. Відповідно, суд має здійснювати перевірку обґрунтованості кожного випадку відмови у доступі адвоката до секретних доказів.

Доведено, що судовий контроль і прокурорський нагляд виступають ключовими гарантійними механізмами забезпечення законності при роботі з державною таємницею. Суд зобов'язаний перевіряти законність обмежень доступу до матеріалів провадження, оцінювати співмірність обмеження права на захист із цілями охорони державної таємниці, а також забезпечувати, щоб будь-яке рішення про нерозголошення було належно мотивованим. Прокурор, у свою чергу, здійснює постійний нагляд за дотриманням правил режиму секретності органами досудового розслідування, контролює обіг секретних носіїв і законність їх знищення або розсекречення. Забезпечення належного прокурорського нагляду за дотриманням режиму секретності та законності використання матеріалів оперативно-розшукової діяльності є необхідною передумовою ефективного кримінального процесуального контролю. Як обґрунтовує М.А. Погорецький, прокурор не лише здійснює процесуальне керівництво, а й виконує функцію гаранта законності під час використання відомостей, отриманих у результаті негласних заходів, запобігаючи їх неправомірному розголошенню чи використанню поза межами процесу (Погорецький, 2007, с. 124–127). Наукові положення, розвинуті у монографії «Оперативно-розшукова діяльність і кримінальний процес: проблеми взаємозв'язку» (Погорецький, 2008), заклали основу сучасного розуміння взаємодії між оперативними підрозділами і прокурором на етапі збору й оцінки доказів. У подальших роботах М.А. Погорець-

кого та З.М. Топорецької наголошується на важливості використання матеріалів оперативно-розшукової діяльності лише у процесуально визначеному порядку, особливо на початкових етапах досудового розслідування (Погорецький, Топорецька, 2013), що має ключове значення для дотримання прав учасників провадження та збереження державної таємниці. Водночас, як зазначає автор у статті «Прокурор у кримінальному процесі: щодо визначення функцій» (Погорецький, 2015), належне поєднання наглядових і процесуальних повноважень прокурора є запорукою не лише законності, а й ефективного контролю за використанням секретних матеріалів у кримінальному судочинстві. Необхідним є створення єдиних методичних рекомендацій СБУ, Офісу Генерального прокурора та судової адміністрації щодо забезпечення єдності практики в питаннях захисту державної таємниці у кримінальному провадженні.

У ході дослідження виявлено низку колізій між принципом процесуальної відкритості та необхідністю охорони державної таємниці. Наявна законодавча модель не містить чітких критеріїв визначення меж секретності, не забезпечує однакових процедур зберігання та передачі матеріалів у різних органах досудового розслідування. Проблемаю залишається також відсутність спеціалізованих технічних інструкцій для слідчих і прокурорів щодо поводження з електронними носіями, що містять секретну інформацію. Практика засвідчує ризики порушення ланцюга збереження доказів та виникнення сумнівів у їх достовірності. Для усунення зазначених недоліків доцільно передбачити у КПК України процесуальні інструменти, які б гарантували прозорість операцій з секретними доказами – зокрема, ведення цифрових логів доступу, аудиту та протоколів передачі. Сучасні тенденції розвитку кримінального процесуального доказування вимагають урахування новітніх технологічних інструментів і циф-

рових стандартів, здатних забезпечити ефективне, безпечне та контрольоване використання інформації, у тому числі тієї, що становить державну таємницю. Як зазначає М. Погорецький, застосування новітніх технологій у розслідуванні та доказуванні воєнних злочинів створює нові виклики щодо допустимості цифрових доказів, збереження їх цілісності та недопущення витоку секретних відомостей (Погорецький, 2023, с. 84–102). Ці положення узгоджуються з позицією авторів спільної публікації М. Погорецького, Д. Сергєєвої, Є. Лисаченко та Г. Денисенка, які наголошують на необхідності впровадження правозахисних стандартів у діяльність правоохоронних органів, зокрема при роботі з конфіденційними або класифікованими матеріалами (Pogoretskyi et al., 2023, p. 249–256). Дотримання гарантій прав людини, зокрема права на захист і доступ до правосуддя, повинно залишатися незмінним орієнтиром навіть у контексті воєнного стану та підвищених вимог секретності. Водночас, як справедливо підкреслює М. Погорецький у дослідженні проблем строків у кримінальному провадженні, ефективність процесу неможлива без раціонального поєднання технологічних можливостей і процесуальних гарантій, що унеможливають порушення прав сторін і забезпечують контроль за обігом доказової інформації (Погорецький, 2023, с. 279–293). У сукупності ці підходи формують сучасну доктрину цифрової процесуальної безпеки як невід’ємного елементу охорони державної таємниці у кримінальному судочинстві.

Систематизація результатів дослідження дозволяє стверджувати, що охорона державної таємниці у кримінальному процесі повинна розглядатися як складова системи забезпечення національної безпеки, нерозривно пов’язана з реалізацією принципів справедливого судочинства. Пріоритетом є закріплення у законодавстві принципу «обмеження доступу настільки, наскільки це необ-

хідно», що має врівноважити інтереси безпеки держави та права сторін. Подальші дослідження мають бути спрямовані на розроблення моделі цифрових стандартів секретності у кримінальному провадженні, створення уніфікованих процедур судового контролю за обігом секретних матеріалів і формування доктрини процесуальної допустимості секретних доказів у судовому розгляді. Це стане основою модернізації національного законодавства відповідно до викликів інформаційної епохи та європейських стандартів захисту прав людини.

Подальші наукові розвідки у сфері охорони державної таємниці у кримінальному процесі мають бути спрямовані на поглиблення як теоретико-правового, так і прикладного виміру проблематики.

Передусім потребує розроблення доктрина процесуальної допустимості доказів, що містять державну таємницю, з урахуванням стандартів ЄСПЛ щодо принципу «належного судового розгляду» (*fair trial*) і практики обмеженого розкриття доказів (*limited disclosure*). Це дозволить визначити допустимі межі секретності в судовому провадженні без порушення прав сторони захисту.

Перспективним напрямом є моделювання цифрових стандартів секретності – створення концепції електронного режиму охорони секретної інформації у кримінальному процесі, яка включатиме використання криптографічних методів захисту, систем цифрової ідентифікації, блокчейн-технологій для фіксації ланцюга доступу (*chain of custody*) та ведення електронного журналу секретних документів.

Подальшого осмислення потребує механізм судового контролю за законністю рішень органів досудового розслідування щодо обмеження доступу до секретних матеріалів, включно з визначенням процесуальної форми перевірки обґрунтованості таких рішень. Доцільним є запровадження окремої процедури судового розгляду питань,

пов'язаних із захистом державної таємниці, за аналогією до практики спеціалізованих судів у країнах ЄС.

Актуальним напрямом подальших досліджень є також розроблення відомчих стандартів взаємодії СБУ, Офісу Генерального прокурора, ДБР та судів у частині обігу матеріалів, що містять державну таємницю, з урахуванням сучасних технічних засобів зберігання й передавання інформації. Це сприятиме створенню єдиної міжвідомчої системи контролю секретності у кримінальному судочинстві.

Окремої уваги заслуговує порівняльно-правовий аналіз регламентації державної таємниці у кримінальних процесах держав-членів ЄС і НАТО, зокрема досвід Німеччини, Польщі та Литви щодо захисту *classified information* у судовому розгляді, який може стати основою для гармонізації українського законодавства.

Необхідним є й емпіричне дослідження практики національних судів, у тому числі рішень Верховного Суду, щодо співвідношення режиму секретності та забезпечення прав сторони захисту. Це дозволить оцінити ефективність існуючих гарантій і сформулювати практичні рекомендації для їх удосконалення.

У перспективі доцільно розробити концепцію оновлення КПК України шляхом запровадження окремої глави «Проводження з матеріалами, що становлять державну таємницю», а також створити електронну систему обліку, контролю та зберігання секретних доказів як інструмент процесуальної безпеки.

Подяки

Немає.

Конфлікт інтересів

Немає.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

- Аленін Ю.П. Особливості відкриття матеріалів іншій стороні за новим КПК України. *Актуальні проблеми кримінального права, процесу та криміналістики: матеріали IV Міжнар. наук. – практ. конф.* (Одеса, 2 листопада 2012 р.). Одеса: Фенікс, 2012. С. 237–240.
- Антонов К.В. Проблеми правової охорони інституту державної таємниці у кримінальному провадженні. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2020. № 2. С. 355–358.
- Довженко В.С. Окремі питання кримінально-правової характеристики розголошення державної таємниці. *Альманах наукових праць*. Миколаїв: МІП НУ «ОЮА», 2021. 177 с.
- Єфименко І.М. Охорона державної таємниці на стадії досудового розслідування кримінального провадження: проблемні питання та шляхи їх вирішення. *Митна справа*. 2013. № 6 (2.1). С. 131–135.
- Звід відомостей, що становлять державну таємницю: Наказ Служби безпеки України від 12.08.2005 № 440. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0902–05>.
- Ківалов С.В., Кравченко С.І. *Науково-практичний коментар Кримінального процесуального кодексу України*. Одеса: Фенікс, 2020. 924 с.
- Коваленко В.В., Удалова Л.Д., Письменний Д.П. *Кримінальний процес*. Київ: Центр учбової літератури, 2013. 544 с.
- Ковальчук С.О. Матеріальні носії секретної інформації: поняття, види і порядок зберігання під час кримінального провадження. *Наукові праці НУ ОЮА*. 2013. № 3. С. 410–420.
- Ковальчук С.О. Процесуальний порядок відкриття матеріалів кримінального провадження. *Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ*. 2013. № 2. С. 190–195.
- Колесник В.А. Глава 20. Слідчі (розшукові) дії. *Кримінальний процесуальний кодекс України: науково-практичний коментар* / за заг. ред. В.Г. Гончаренка, В.Т. Нора, М.Є. Шумила. Київ: Юстиніан, 2012. 577 с.
- Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13.04.2012 № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651–17#Text>.
- Погорецький М.А. Вплив литовських статутів 1529, 1566, 1588 рр. та законодавства російської імперії XVIII–XIX ст.ст. на становлення інституту гарантій адвокатської таємниці у кримінальному процесі України. *Development and modernization of the legal systems of Eastern Europe: experience of Poland and prospects of Ukraine: collective monograph*. Vol. 1. Lublin: Izdevnieciba «Baltija Publishing», 2017. P. 182–204.

Погорецький М. А. Допуск адвоката як захисника до участі у кримінальних справах, матеріали яких становлять державну таємницю. *Вісник Академії правових наук України*. 2009. № 3 (59). С. 209–220.

Погорецький М. А. Застосування новітніх технологій у розслідуванні та доказуванні воєнних злочинів (проблемні питання). *Вісник кримінального судочинства*. 2023. № 3–4. С. 84–102.

Погорецький М. А. Кримінально-процесуальні гарантії державної таємниці на стадії порушення кримінальної справи. *Актуальні проблеми розкриття та розслідування злочинів у сучасних умовах: Всеукр. наук. – практ. конф.* (м. Запоріжжя, 30 жовт. 2009 р.): матеріали: у 2-х ч. Запоріжжя: ЗЮІ ДДУВС, 2009. Ч. 1. С. 41–43.

Погорецький М. А. Кримінально-процесуальні гарантії державної таємниці у кримінальних справах проти основ національної безпеки України. *Національні інтереси та проблеми забезпечення безпеки України: зб. матеріалів Всеукр. наук. – практ. конф.* (Кіровоград, 5–6 листоп. 2009 р.). Кіровоград: КірюІОІ ХНУВС, 2009. С. 23–25.

Погорецький М. А. Кримінально-процесуальні гарантії державної таємниці: до визначення поняття. *Вісник прокуратури*. 2009. № 11. С. 88–96.

Погорецький М. А. Негласні слідчі (розшукові) дії: проблеми провадження та використання результатів у доказуванні. *Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ*. 2013. № 1. С. 270–277. URL: <https://elar.navs.edu.ua/bitstreams/435f5443-5e98-402a-9dcd-07e716ff9828/download>.

Погорецький М. А. Новели проекту нового КПК України і проблеми їх реалізації у правозастосовній діяльності. *Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика)*. Київ: Міжвід. наук. – досл. центр з проблем б-би з орг. злоч. при РНБО України. 2012. № 1 (27). С. 208–216. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/boz_2012_1_25.

Погорецький М. А. Оперативно-розшукова діяльність і кримінальний процес: проблеми взаємозв'язку: монографія: у 2 ч. Луганськ: ЛДУВС ім. Е. О. Дідоренка, 2008. Ч. 1. 216 с.

Погорецький М. А. Охорона державної таємниці в діяльності оперативних підрозділів правоохоронних органів. *Актуальні проблеми правоохоронної діяльності: матер. Всеукр. наук. – практ. інтернет-конф.* (Севе́родонецьк, 23 грудня 2016 р.) / упоряд. В. С. Бондар, М. В. Кривонос. Севе́родонецьк: ЛДУВС ім. Е. О. Дідоренка, 2017. С. 396–400.

Погорецький М. А. Повноваження прокурора при здійсненні нагляду за оперативно-розшуковою діяльністю. *Реформування органів прокуратури України: проблеми і перспективи: матеріали міжн. наук. – практ. конф.* (2–3 жовт. 2006 р.). Київ: Вид-во Ген. прокуратури України; Акад. прокуратури України, 2007. С. 124–127.

Погорецький М. А. Поняття кримінально-процесуальних гарантій. *Часопис Національного університету «Острозька академія». Серія «Право»*. 2014. № 2 (10). С. 1–23. URL: <https://lj.oa.edu.ua/articles/2014/n2/14pmakph.pdf>.

Погорецький М. А. Початок досудового розслідування: окремі проблемні питання. *Вісник кримінального судочинства*. 2015. № 1. С. 93–103. URL: <https://vkslaw.com.ua/index.php/journal/article/download/431/400/>.

Погорецький М. А. Проведення негласних слідчих (розшукових) дій та використання їх результатів у доказуванні. *Актуальні питання досудового розслідування слідчими органів внутрішніх справ: проблеми теорії та практики: матеріали всеукр. наук. – практ. конф.* (м. Дніпропетровськ, 18–19 квітня 2013 р.). Київ: Хлі-Тек Прес, 2013. С. 186–193.

Погорецький М. А. Прослуховування телефонних розмов: європейські стандарти. *Вісник прокуратури*. 2003. № 9. С. 45–51.

Погорецький М. А. Слідчі дії: поняття і класифікація. *Науковий вісник Київського національного університету внутрішніх справ*. 2008. № 1. С. 142–148.

Погорецький М. А. Строки у кримінальному провадженні: проблемні питання. *Право.ua*. 2023. № 4, ч. 2. С. 279–293. URL: https://pravo.unesco-socio.in.ua/wp-content/uploads/archive/Pravo-ua-2023-4-2/Pravo_ua_2023_4_2_279.pdf.

Погорецький М. А. Удосконалення кримінально-процесуальних гарантій державної таємниці. *Процесуальне та організаційне забезпечення діяльності органів досудового слідства і дізнання системи МВС України: матеріали наук. – практ. конф.* (м. Сімферополь, 24 квіт. 2009 р.). Сімферополь: Кримський юрид. ін-т ОДУВС, 2009. С. 75–80.

Погорецький М. А., Сухачов О. О. Система засобів охорони державної таємниці щодо діяльності оперативних підрозділів правоохоронних органів. *Журнал східноєвропейського права*. 2016. № 25. С. 24–37.

Погорецький М. А., Топорецька З. М. Використання матеріалів оперативно-розшукової діяльності на початковому етапі досудового розслідування зайняття гральним бізнесом. *Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика): наук. – практ. журнал*. Київ: Міжвід. наук. – досл. центр

з проблем б-би з орг. злоч. при РНБО України, 2013. № 3 (31). С. 215–225. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/boz_20133_3\(spets\)](http://nbuv.gov.ua/UJRN/boz_20133_3(spets)).

Погорецький М. А., Денисенко Г. Проблеми державної таємниці в кримінальному процесі. *Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ*. Спец. випуск. 2021. С. 44–48.

Погорецький М., Куценко Д. Державна таємниця у кримінальному процесі України. *Державна безпека України: наук. – практ. зб. НАН України і СБ України*. Київ, 2008. № 13–14. С. 94–98.

Pogoretskyi M. A., Serhieieva D., Pogoretskyi M. M., Lysachenko Y., Denysenko G. Human rights guarantees in the activities of law enforcement agencies of Ukraine. *Amazonia Investiga*. 2023. Vol. 12. No. 64. P. 249–256. <https://doi.org/10.34069/AI/2023.64.04.24>.

Про державну таємницю: Закон України від 21.01.1994 № 3855-XII. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/3855-12/conv>.

Про затвердження зобов'язання громадянина України у зв'язку з допуском до державної таємниці та анкети для оформлення допуску до державної таємниці: Наказ Служби безпеки України від 18.07.2001 № 190. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0753-01>.

Про надання Є. Шиленку доступу до відомостей, що становлять державну таємницю: Розпорядження Президента України від 08.12.2006 № 392/2006-пп. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/392/2006-гр>.

Федоренко О. О., Керницький С. О., Курбатов А. І. Проблемні питання правового регулювання обігу інформації з обмеженим доступом (державна таємниця та службова інформація). *Право та інноваційне суспільство*. 2013. № 1. С. 87–94.

Шумило М. Є., Погорецький М. А. Докази і доказування. *Кримінально-процесуальний кодекс України. Науково-практичний коментар: у 2 т. Т. 1 / за заг. ред. В. Я. Тація, В. П. Пшонки, А. В. Портнова*. Харків: Право, 2012. С. 247–308.

REFERENCES

Alenin Yu. P. (2012) Peculiarities of disclosure of materials to the other party under the new CPC of Ukraine. Current problems of criminal law, process and forensics: materials of the IV International Scientific-Practical Conference (Odesa, November 2, 2012). Odesa: Phoenix. 237–240.

Antonov K. V. (2020) Problems of legal protection of the institute of state secrets in criminal proceedings. *Legal Scientific Electronic Journal*. 2. 355–358.

Dovzhenko V. S. (2021) Certain issues of the criminal-legal characteristics of the disclosure of state secrets. *Almanac of scientific works*. Mykolaiv: MIP NU «OYA». 177.

Yefymenko I. M. (2013) Protection of state secrets at the stage of pre-trial investigation of criminal proceedings: problematic issues and ways to solve them. *Customs Case*. 6 (2.1). 131–135.

Security Service of Ukraine. (2005) Collection of information constituting a state secret: Order of the Security Service of Ukraine dated 12.08.2005 No. 440. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0902-05>.

Kivalov S. V., Kravchenko S. I. (2020) Scientific and practical commentary on the Criminal Procedure Code of Ukraine. Odesa: Phoenix. 924.

Kovalenko V. V., Udalova L. D., Pysmennyi D. P. (2013) Criminal process. Kyiv: Center for Educational Literature. 544.

Kovalchuk S. O. (2013) Material carriers of secret information: concept, types and storage procedure during criminal proceedings. *Scientific Works of the National University of Law and Economics*. 3. 410–420.

Kovalchuk S. O. (2013) Procedural procedure for opening criminal proceedings materials. *Legal Journal of the National Academy of Internal Affairs*. 2. 190–195.

Kolesnyk V. A. (2012) Chapter 20. Investigative (search) actions. *Criminal Procedure Code of Ukraine: Scientific and Practical Commentary* / ed. V. G. Goncharenko, V. T. Nora, M. Ye. Shumyla. Kyiv: Justinian. 577.

Criminal Procedure Code of Ukraine. (2012) Law of Ukraine dated 13.04.2012 No. 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>.

Pogoretsky M. A. (2017) The influence of Lithuanian statutes of 1529, 1566, 1588 and legislation of the Russian Empire of the 18th-19th centuries on the establishment of the institution of guarantees of attorney secrecy in the criminal process of Ukraine. Development and modernization of the legal systems of Eastern Europe: experience of Poland and prospects of Ukraine: collective monograph. Vol. 1. Lublin: Izdevnieciba «Baltija Publishing». 182–204.

Pogoretsky M. A. (2009) Admission of a lawyer as a defender to participate in criminal cases, the materials of which constitute a state secret. *Bulletin of the Academy of Legal Sciences of Ukraine*. 3 (59). 209–220.

Pogoretsky M. A. (2023) Application of new technologies in the investigation and proof of war crimes (problematic issues). *Bulletin of Criminal Procedure*. 3–4. 84–102.

Pohoretsky M.A. (2009) Criminal procedural guarantees of state secrets at the stage of initiating a criminal case. Current problems of solving and investigating crimes in modern conditions: All-Ukrainian scientific and practical conference (Zaporizhzhia, October 30, 2009): materials: in 2 parts. Zaporizhzhia: ZYUI DDUVS. Part 1. 41–43.

Pohoretsky M.A. (2009) Criminal procedural guarantees of state secrets in criminal cases against the foundations of national security of Ukraine. National interests and problems of ensuring the security of Ukraine: collection of materials of the All-Ukrainian scientific and practical conference (Kirovohrad, November 5–6, 2009). Kirovohrad: KirYUI KhNUVS. 23–25.

Pogoretskyi M.A. (2009) Criminal procedural guarantees of state secrets: to define the concept. Bulletin of the Prosecutor's Office. 11. 88–96.

Pogoretsky M.A. (2013) Secret investigative (search) actions: problems of conducting and using the results in proving. Legal Journal of the National Academy of Internal Affairs. 1. 270–277. URL: <https://elar.navs.edu.ua/bitstreams/435f5443-5e98-402a-9dcd-07e716ff9828/download>.

Pogoretsky M.A. (2012) Novels of the draft of the new Criminal Procedure Code of Ukraine and problems of their implementation in law enforcement activities. Fighting organized crime and corruption (theory and practice). Kyiv: Interdepartmental Scientific-Research Center for the Prevention of Organized Crime and Corruption under the National Security and Defense Council of Ukraine. 1 (27). 208–216. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/boz_2012_1_25.

Pogoretsky M.A. (2008) Operational-search activity and criminal process: problems of interrelation: monograph: in 2 parts. Luhansk: LDUVS named after E.O. Didorenko. Part 1. 216.

Pogoretsky M.A. (2017) Protection of state secrets in the activities of operational units of law enforcement agencies. Current problems of law enforcement activity: materials of the All-Ukrainian scientific-practical internet conference (Severodonetsk, December 23, 2016) / eds. V.S. Bondar, M.V. Kryvonos. Severodonetsk: LDUVS named after E.O. Didorenko. 396–400.

Pogoretsky M.A. (2007) Powers of the prosecutor in supervising operational-search activity. Reforming the Prosecutor's Office of Ukraine: Problems and Prospects: Proceedings of the International Scientific and Practical Conference (October 2–3, 2006). Kyiv: Publishing House of the General Prosecutor's Office of Ukraine; Academy of the Prosecutor's Office of Ukraine. 124–127.

Pogoretsky M.A. (2014) The concept of criminal procedure guarantees. Journal of the National University «Ostroh Academy». Series «Law». 2 (10). 1–23. URL: <https://lj.oa.edu.ua/articles/2014/n2/14pmakph.pdf>.

Pogoretsky M.A. (2015) The beginning of pre-trial investigation: some problematic issues. Bulletin of Criminal Procedure. 1. 93–103. URL: <https://vkslaw.com.ua/index.php/journal/article/download/431/400/>.

Pohoretsky M.A. (2013) Conducting covert investigative (search) actions and using their results in proving. Current issues of pre-trial investigation by investigators of internal affairs bodies: problems of theory and practice: materials of the All-Ukrainian scientific-practical conference (Dnipro, April 18–19, 2013). Kyiv: Khli-Tek Press. 186–193.

Pohoretsky M.A. (2003) Wiretapping of telephone conversations: European standards. Bulletin of the Prosecutor's Office. 9. 45–51.

Pohoretsky M.A. (2008) Investigative actions: concept and classification. Scientific Bulletin of the Kyiv National University of Internal Affairs. 1. 142–148. URL: <https://vkslaw.com.ua/index.php/journal/article/download/196/170/>.

Pogoretsky M.A. (2023) Time limits in criminal proceedings: problematic issues. Pravo.ua. 4 (2). 279–293. URL: https://pravo.unesco-socio.in.ua/wp-content/uploads/archive/Pravo-ua-2023-4-2/Pravo_ua_2023_4_2_279.pdf.

Pogoretsky M.A. (2009) Improving criminal procedural guarantees of state secrets. Procedural and organizational support for the activities of pre-trial investigation and inquiry bodies of the Ministry of Internal Affairs of Ukraine: materials of the scientific-practical conference (Simferopol, April 24, 2009). Simferopol: Crimean Law Institute of Internal Affairs of the State Security Service of Ukraine. 75–80.

Pogoretsky M.A., Sukhachev O.O. (2016) The system of means of protecting state secrets regarding the activities of operational units of law enforcement agencies. Journal of Eastern European Law. 25. 24–37.

Pogoretsky M.A., Toporetska Z.M. (2013) The use of materials of operational and investigative activities at the initial stage of pre-trial investigation of gambling business. Combating organized crime and corruption (theory and practice): scientific-practical journal. Kyiv: Interdepartmental Scientific-Research Center on the Problems of Combating Organized Crime and Corruption at the National Security and Defense Council of Ukraine. 3 (31). 215–225. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/boz_20133_3\(spets\)](http://nbuv.gov.ua/UJRN/boz_20133_3(spets)).

Pogoretskyi M.A., Denysenko G. (2021) Problems of state secrets in the criminal process. Bulletin of the Kharkiv National University of Internal Affairs. Special issue. 44–48.

Pogoretskyi M., Kutsenko D. (2008) State secrets in the criminal process of Ukraine. State security of Ukraine: scientific and practical collection of the National Academy of Sciences of Ukraine and the Security Service of Ukraine. Kyiv. 13–14. 94–98.

Pogoretskyi M.A., Serhieieva D., Pogoretskyi M.M., Lysachenko Y., Denysenko G. (2023) Human rights guarantees in the activities of law enforcement agencies of Ukraine. Amazonia Investiga. 12 (64). 249–256. <https://doi.org/10.34069/AI/2023.64.04.24>.

Verkhovna Rada of Ukraine. (1994) On state secrets: Law of Ukraine dated 21.01.1994 No. 3855-XII. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/3855-12/conv>.

Security Service of Ukraine. (2001) On approval of the obligations of a citizen of Ukraine in connection with access to state secrets and the questionnaire for registration of access to state secrets: Order of the Security Service of Ukraine dated 18.07.2001 No. 190. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0753-01>.

President of Ukraine. (2006) On granting E. Shilenka access to information constituting a state secret: Order of the President of Ukraine dated 08.12.2006 No. 392/2006-rp. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/392/2006-rp>.

Fedorenko O.O., Kernytskyi S.O., Kurbatov A.I. (2013) Problematic issues of legal regulation of the circulation of information with limited access (state secret and official information). Law and Innovative Society. 1. 87–94.

Shumylo M. Ye., Pogoretskyi M.A. (2012) Evidence and proof. Criminal Procedure Code of Ukraine: Scientific and Practical Commentary: in 2 vols. Vol. 1 / eds. V. Ya. Tatsiy, V.P. Pshonka, A.V. Portnov. Kharkiv: Law. 247–308.

UDC 343.14:343.98 (477)

Denysenko Grigori Viacheslavovych – Doctor of Philosophy in Law
(specialty 081 Law), Senior Researcher,
Doctoral Candidate National Academy
of the Security Service of Ukraine Kyiv, Ukraine
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-4132-8195>
szrukaine@ukr.net

Criminal procedural guarantees of state secrecy protection during pre-trial investigation

The article presents a comprehensive study of the system of criminal procedural guarantees for the protection of state secrets in criminal proceedings, viewed as an essential element in ensuring Ukraine's national security. The purpose of the article is to conduct a comprehensive study of the criminal procedural guarantees for the protection of state secrets during pre-trial investigation, to determine their essence, content, system, and limits of implementation in relation to the principle of publicity and the right to defense, as well as to substantiate scientifically grounded approaches to improving the criminal procedural legislation of Ukraine in order to ensure the preservation of information constituting a state secret and to prevent its unlawful disclosure.

It reveals the concept, content, and functional purpose of such guarantees, defines their place within the system of criminal procedural law, and substantiates the need to balance the interests of state security with constitutional human rights, in particular the right to defense and the principle of adversarial proceedings. The paper provides a detailed analysis of the legal framework for the protection of state secrets – from the provisions of the Law of Ukraine «On State Secrets» to the norms of the Criminal Procedure Code of Ukraine and departmental acts of the Security Service of Ukraine.

Particular attention is paid to the procedural mechanisms for maintaining secrecy during pre-trial investigation, including the procedure for granting officials access to state secrets, the circulation of material carriers of classified information, and the documentation of covert (investigative) actions containing restricted data. Based on the analysis of judicial practice and scholarly approaches, the article examines the issues of access by defense counsel and other participants to materials containing state secrets and identifies the criteria for applying the principle of «restriction of access to the extent necessary» as a key guideline for ensuring procedural balance.

The author elucidates the role of judicial control and prosecutorial supervision in ensuring legality during the handling of classified materials, identifies typical violations of secrecy regulations, and reveals gaps in legal regulation. The article proposes directions for improving legislation, including the unification of the provisions of the CPC of Ukraine and special legislation, the introduction of special procedures for handling classified evidence, and the development of unified interagency instructions. Emphasis is placed on the relevance of implementing digital secrecy standards in criminal proceedings through the use of cryptographic protection, multi-level authentication systems, electronic access logs, and blockchain technologies for recording the chain of custody of evidence.

The article also outlines prospects for further research, including the development of a doctrine of procedural admissibility of classified evidence, the formation of a model of judicial control over access restrictions, the creation of an electronic system for recording and storing classified materials, and the adaptation of Ukrainian criminal procedure to European and international standards for the protection of information constituting a state secret.

Keywords: *state secret, criminal proceedings, procedural guarantees, right to defense, adversarial principle, judicial control, prosecutorial supervision, secrecy regime, admissibility of evidence, digital secrecy standards, national security.*